

מבחן בית בלאומיות: תשובות

שאלה 1: הלאומיות- תופעה ופרשנות.

א. כיצד מסבירים החוקרים את מקורות הלאומיות ומנגנוני פעולתה?

ארנסט גלנר: גלנר שייך לקבוצת החוקרים הרואים בלאומיות תופעה מודרנית. היא נוצרה כתוצאה של שינויים טכנולוגיים בעיקר, כגון הדפוס ואמצעי התקשורת כמו העיתון. אלה יצרו קירבה בין חלקים שונים של אוכלוסייה הפרושה על שטח נרחב. זו חשיבה הקרובה למרקסיזם. מרקס מתאר את התגבשות מדינות הלאום כהולמת את השלב הקפיטליסטי. לאחר שבפיאודליזם, יש יישויות פוליטיות קטנות, בקפיטליזם יש מדינות לאום. יש צורך במדינות חזקות כדי להתמודד בתחרות הקפיטליסטית. לפי גלנר, כדי להתמודד עם הצורך בהכשרה טכנולוגית להמונים, יש ליצור חינוך אחיד להמון.

הקפיטליזם, שיוצר שינוי מתמיד בתוך השוק, דורש יכולת שינוע עובדים ממקום למקום, יכולת תקשורתיות (כולל שפה אחידה) ועוד. כל זה דורש תשתית משותפת לכלל האנשים, ומערכת חינוך משותפת רחבה. זה דבר שרק המדינה מסוגלת ליצור ולהמשיך ולתחזק.

המערכת הכלכלית החדשה בעולם המודרני, הקפיטליזם, דורשת שפה ותרבות משותפות, שרק המדינה יכולה ליצור. בתקופה המודרנית, המדינות מייצרות את אוכלוסייתן בתור אומות. בימי הביניים, הייתה מערכת רב-לאומית ללא אינטרס ליצור שיתוף או שילוב לשוני ותרבותי. במדינה המודרנית, יש הכרח באחידות לשונית ותרבותית. זהו צורך חיוני של המערכת הכלכלית, שנוצר עקב המהפכה התעשייתית.

לאומיות לפי גלנר לא ניתנת להגדרה לפי קריטריונים- הלאומיות הינה עקרון פוליטי הדורש חפיפה בין הגבולות הפוליטיים לגבולות האתניים/תרבותיים.

אריק הובסבאום: הובסבאום מדבר על היעלמות הלגיטימיות של השלטון בעת החדשה. בעידן הקדם-לאומי המלך מולך בחסד האל ויש לו דם אצילי. כעת יש צורך בלגיטימיות עממית. המדינה מושתתת על גיוס המוני לצבא ותשלום מסים, שאם העם ישתמט מהם אז המדינה תתמוטט. ולכן כיום, המדינה נאחזת בלאומיות כמקור הלגיטימציה.

הובסבאום סבור שהלאומיות הינה ביטוי ל"תודעה כוזבת", אשלייתית. האליטות הקפיטליסטיות יוצרות, בצורה מניפולטיבית, "אנחנו" משותף כדי לעקור את תשומת הלב מן הבעיה האמתית-מלחמת המעמדות. האליטה ממציאה מסורת קדומה ומפארת אותה בסמלים, גיבורים ומיתוסים. הלאומיות אינה אפוא קומה שניה על בסיס זהות אתנית "נורמלית", אלא אשליה, מקסם שווא, לצורכי הקיום של ההגמוניה הקפיטליסטית הבורגנית השלטת.

לדעת הובסבאום, על ידי כך שאנחנו יוצרים תודעה של היסטוריה משותפת, של מורשת משותפת הנוגעת, לכאורה, לכלל שכבות האוכלוסייה (היא האומה), אנחנו מאפשרים לאליטות להמשיך ולשלט. לשם יצירת התודעה הכוזבת הזו משתמשים בכל הכלים האפשריים: שירה, ספרות, מחזאות, חיבורים דתיים, אירועי ספורט וכדומה.

ב. באילו סוגיות יש הסכמה ביניהם ועל מה הם חלוקים?

בין האסכולה הפרימורדיאלית והאתנו-סימבולית (לה שיך אנתוני סמית) לבין האסכולה המודרניסטית (לה שייכים שאר החוקרים שתוארו) ישנה מחלוקת עיקרית אחת: מידת היסודנות שבבסיס התיאוריה- האם בבסיס האומה עומדים אלמנטים מוצקים, שלא תלויים בזמן, מקום או הקשר חברתי, אלא קשורים באופן הדוק לטבע האנושי, ואליהם האידיאולוגיה הלאומית מתייחסת? או שמא האומה היא תוצר של הקשר חברתי מסוים, שכל עוד לא מופיע, גם היא לא מופיעה, והאידיאולוגיה הלאומית היא זו שמכוננת אותה? במילים אחרות, האם הלאומים יוצרים את הלאומיות על מנת לספק את צרכיהם ומאוייהם, או שמא הלאומיות היא זו שיוצרת את הלאומים?

לפי האסכולה המודרניסטית, הלאומיות והאומות הן תוצרי העולם המודרני. הן ייחודיות לו ולא התקיימו לפניו, אולם הן אינן מגדירות אותו. התיעוש הוא אשר מגדיר את העולם המודרני, לא רק במונחי הטכנולוגיה, אלא גם במובנו הרחב- קיומן של מערכות ביורוקרטיות ענפות, צמיחה כלכלית ומוביליות חברתית. התיעוש כשלעצמו יוצר צרכים מסוימים. הלאומיות עונה על צרכים אלו. יתר על כן, רק הלאומיות עונה על צרכים אלו. הצורך בהומוגניזציה תרבותית, ידיעת קרוא וכתוב (כמו גם כישורים חברתיים בסיסיים נוספים, משניים בחשיבותם), דיבור בשפה שאינה תלויה הקשר וסולידריות חברתית לא יכול להיענות אלא על ידי מה שאנו מכנים 'לאום'- והלאומיות היא האידיאולוגיה אשר מקדמת אותו, ולמעשה יוצרת אותו.

לפי גלנר, כל עוד לא התקיימו התנאים החברתיים הדורשים את עלייתה של הלאומיות- עלייתה של הלאומיות לא התאפשרה. בעולם טרם התיעוש לא התקיים דבר שניתן לכנותו 'לאום' במונחי ימינו (כל דיבור שכזה הוא אנכרוניזם שגוי מיסודו, האופייני ללאומנים) וגם לא אף תופעה הדומה לה. כלומר, הלאומיות אינה טבועה בטבע האנושי אלא בסדר החברתי. ליתר דיוק, היא טבועה בסדר חברתי מסוים.

אנדרסון תולה רבות מתזה זו ב'קפיטליזם של הדפוס'. הסטנדרטיזציה של לוחות- שנה, שעונים ושפות לאומיות התגלמה בספרים ובהפצתם של עיתונים יומיים. זה הניע תחושה של התנסויות לאומיות סימולטניות עבור האנשים, ככל שהם הפכו מודעים לאירועים שהתרחשו באומתם שלהם ובאומות שכנות. העיתונים הפכו לבגדר האפשרי, עבור מספר רב של בני אדם, לחשוב על עצמם, ועל יחסיהם עם אחרים, בדרכים שונות לחלוטין ממה שהיה עד הופעתם. אירועים נפרדים אוחדו והוצגו כהתרחשויות לאומיות, ככל שבני אדם חשו שכל בני האומה (או רבים מהם) קוראים את אותו הדבר ויש להם גישה שווה למידע.

השילוב של הקפיטליזם וטכנולוגיית הדפוס, עם השונות הלשונית האנושית, יצרה את האפשרות של צורה חדשה של קהילות מדומיינות, שבבסיסה היוותה את הרקע להולדת האומה המודרנית. התמתחותן והתפשטותן הפוטנציאלית של קהילות אלו הייתה מוגבלת מטבעה, וכלל לא דמתה לגבולות הפוליטיים הקיימים.

אם כן, אנו רואים כי גם אנדרסון מציג לפנינו תזה מודרניסטית אודות התפתחות הלאומיות. העולם המודרני יצר תנאים מסוימים, שעודדו את האנשים לראות עצמם באופן חדש. הם דמיינו את עצמם כשייכים לאומות, ופעולת דמיון זו היא הלאומיות, שאכן בראה את האומות, לא כממשויות